

Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 14 (273), Ч. І, 2013

Standard and Colloquial English. The main mechanisms and types of semantic evolution of international affixes in Modern English are narrowing (specialization) and transference of meaning.

Key words: international affix, suffix, prefix, innovation, neologism.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., доц. Єнікєєва С. М.

УДК 811.111:81'371

М. В. Котов

**КОНСТРУЮВАННЯ СМISЛУ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСТАНОВИ
«НАВЧАННЯ» У МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ**

Серед комплексу проблем, що пов'язані із феноменом міжкультурної комунікації, актуальними через свою малодослідженість залишаються процеси конструювання смислу у ситуації спілкування представників різних культур. Мета цього дослідження полягає у з'ясуванні особливостей вибудови та інтерналізації смислу у контексті міжкультурного спілкування, яке відбувається англійською мовою між представниками різних культур у специфічній ситуації – при реалізації настанови «навчання».

За І. Кечкешем, у ситуації міжкультурного спілкування смисл вибудовується через функціонування підсистем «конструювання» (meaning construction) та «підказування» (meaning prompting) і реалізується у динамічній моделі значення [1]. Динамічна модель значення (ДМЗ) демонструє, як різні сторони контексту і перспективи мовця і слухача пов'язуються і змагаються в процесі комунікації. Особистий контекст мовця, який закодовано у лексичних одиницях і оформлено у висловленні, продукується в актуальному ситуативному контексті. Результат цього процесу – висловлення, що має актуальне комунікативне значення (смысл). З іншого боку, актуальне комунікативне значення (смысл) виражається таким чином: особистий контекст мовця інтерналізується слухачем і змагається з його особистими контекстами. Актуальне комунікативне значення (смысл) виникає в результаті зіткнення особистого контексту мовця і особистого контексту слухача в актуальному ситуативному контексті. При чому в комунікативному акті відбувається зіткнення старого з актуальним. Актуальне комунікативне значення (смысл) породжується внаслідок зіткнення закодованих в лексичних одиницях «старих», попередніх контекстів і актуального ситуативного контексту, в якому це висловлення вживається [1; 2; 3; 4;]. Таке розмежування при вибудові смислу дозволяє нам вести мову про

наявність двох рівноправних систем – системи смислотворення із підсистемами «конструювання» і «підказування» та системи смисловираження, яка представлена ДМЗ.

У рамках міжкультурного спілкування комунікант реалізує себе як полікультурну дискурсивну особистість (ПДО), себто формує чи вже має сформовану полікультурну компетенцію, володіє можливістю реалізувати себе в діалозі представників двох чи більше культур, при цьому послуговуючись різними семіотичними кодами (вербальним, невербальним). У своєму розвитку ПДО проходить два етапи – етноцентризму та етнорелятивізму. Перший характеризує початкову стадію набуття комунікативної компетенції при міжкультурному спілкуванні. На етапі етнорелятивізму завершується оволодіння комунікативними репертуарами, а відтак завершується й адаптація мовця до «чужого».

Для успішного застосування комунікативного репертуару, як продуцент, так і реципієнт повинні виконувати ряд настанов (настанову розуміємо як вказівку або пораду діяти певним чином [5]), однією з яких є настанова «навчання».

Відтак, об'єктом нашого дослідження виступають дискурсивні фрагменти діалогічної взаємодії представників англomовних та неанглomовних культур у контексті міжкультурної комунікації.

Предметом дослідження є особливості функціонування систем смислотворення та смисловираження під час реалізації настанови «навчання» при мовленнєвій адаптації полікультурної дискурсивної особистості у ситуації міжкультурного спілкування між представниками англomовних та неанглomовних культур, яке відбувається англійською мовою.

Реалізація настанови «навчання» передбачає цілеспрямовану діяльність комуніканта по вмотивованому пошуку, розпізнаванню, інтерпретації та засвоєнню інформації про інші культури.

При реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі комуніканти можуть перебирати на себе соціальні ролі відповідно «вчителя» і «учня», що, в свою чергу, визначає особливості смислотворення та смисловираження при спробі передати нове знання (вибудувати й виразити смисл) та засвоїти або відторгнути його. В останньому випадку, випадку відторгнення, мова може йти як про відторгнення через несприйняття інформації, так і через неможливість вибудувати смисл – через нерозуміння.

Соціальна роль «вчителя» при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі вимагає від комуніканта наявності авторитету в очах «учня», що підкреслював би вищий статус першого, роблячи відтак інформацію, яка передається «учневі» продуцентом-вчителем, достовірною, автентичною. Такий авторитет можливий через зазвичай більшу інформованість «вчителя» щодо культурних реалій, звичаїв, традицій, законів, норм поведінки і т. д., що може бути викликано, перш

за все, культурною приналежністю «вчителя» або ж його більшим досвідом:

1) *BOND: Tania... TANIA: Um-mm? BOND: We'd better get dressed now. TANIA: Why? BOND: It's almost six. TANIA: So? BOND: Well, it's, uh... it's tea time. TANIA: We'll have it in here. We'll have all our meals here. BOND: Yeah, that would be splendid. But I've arranged to meet Kerim in the restaurant car. TANIA: Mmm, you go alone. I will stay here. Bond takes her cigarette, rises and walks to the window which is covered with the blind. BOND: My dear Mrs. Somerset, we're supposed to be a respectable English couple. (he pulls on the blind) We would certainly have tea in the restaurant car.* [6].

Із розмови росіянки з представником англійської лінгвокультури чітко видно, що роль «вчителя» в даному разі перебирає на себе англієць, який пояснює росіянці, чому саме близько шостої необхідно із кимось зустрічатись та чому це треба зробити їм разом. Варто відзначити, що якщо в першому випадку англієць лише дещо дивується, даючи пояснення, що виражається вигуком (*uh...*), то в другому випадку вдається до відчутно більш офіційного стилю із формальним звертанням (*My dear Mrs. Somerset*) та дієслова у пасивному стані, що представляє разом із іменною частиною, що виражена займенником, граматичну конструкцію – складений підмет із інфінітивом (*we're supposed to be*).

Надмірне бажання завоювати авторитет може стати причиною прояву вимушеної авторитарності, безапеляційності з боку «вчителя» при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі (приклади 2, 3):

2) *At Dover I was met off the boat by Vulk, waving a bit of card with my name on it – Irina Blazkho. Typical-he'd got the spelling wrong. He was the type Mother would describe as a person of minimum culture, wearing a horrible black fake-leather jacket, like a comic-strip gangster-what a koshmar!-it creaked as he walked. All he needed was a gun. He greeted me with a grunt. «Hrr. You heff passport? Peppers?» His voice was deep and sludgy, with a nasty whiff of cigarette smoke and tooth decay. This gangster-type should brush his teeth. I fumbled in my bag, and before I could say anything he grabbed my passport and Seasonal Agricultural Worker papers and stowed them in the breast pocket of his koshmar jacket. «I keep for you. Is many bed people in England. Can stealing from you.»* [7].

3) *«Little flower, the expense vill be first to pay, and then you vill be pay. Nothing to be discuss. No problema.» «And you will give me back my passport?» «Exact. You verk, you get passport. You no verk, you no passport. Someone mekka visit in you mamma in Kiev, say Irina no good verk, is mek big problem for her». «I have heard that in England...» «England is a change, little flower. Now England is land of possibility. England is not like in you school book». I thought of dashing Mr Brown from Let's Talk English-if only he were here!* [7].

Українка спілкується із представником слов'янської культури. Перше враження, отримане через надвербальні та невербальні комунікативні компоненти, призводить до того, що в її очах співрозмовник не видається авторитетним джерелом нової інформації про «чуже». Перше враження детермінує і характер подальшої вибудови смислів в актуальному ситуативному контексті українкою. Українка вже не здатна сприймати свого співрозмовника як «вчителя».

Отже, через неможливість вибудувати смисл таким чином, щоб українка, інтерналізувавши його в актуальному ситуативному контексті, сприймала співрозмовника як авторитет та підкорилася вимогам, змушує комуніканта вдатися до авторитарного стилю, який тим не менш, виявляється успішним (приклад 3).

Окрім вимушеної авторитарності, до якої комунікант-продуцент може вдаватися при реалізації настанови «навчання», може мати місце авторитарність навмисна, при якій нова інформація подається для інтерналізації одразу у безапеляційній формі, формі залякування:

4) *When he had gone, a waiter, another Italian, thrust a fierce, fuzzy head into the doorway and looked down at me. «English, eh?» he said. «Well, I'm in charge here. If you work well» – he made the motion of up-ending a bottle and sucked noisily. «If you don't» – he gave the doorpost several vigorous kicks. «To me, twisting your neck would be no more than spitting on the floor. And if there's any trouble, they'll believe me, not you. So be careful»* [8, p. 64 – 65).

Спілкуючись із представником італійської культури, англієць, перебуваючи у стані підлеглого, дізнається про правила роботи у колективі. Цікаво, що і в першому, і у другому випадку підрядну клаузу умови італієць промовляє, в той час, як значення головної клаузи передається шляхом кінесичних невербальних компонентів комунікації, що додає переконливості, наочності як можливого заохоченню, так і покаранню, та свідчить про відому виняткову емотивність представників італійської культури.

Розглядаючи особливості смислотворення та смисловираження при реалізації настанови «навчання» з точки зору одного із учасників комунікативного процесу – «вчителя», не можливо не звернути увагу на таке явище, як формальне несприйняття авторитету, що детермінує актуальний ситуативний контекст:

5) *«Deductions – what is this mean?» she asks Geta, who is standing nearby, also counting her wages, which look considerably more than Yola's, even though she does nothing but strut around and stick her nose into everything. At least when Yola was a supervisor she set an example through her own hard work. «Deductions is everything what you paying,» squawks Geta in her appalling English. «See – transports, accommodations, taxes, superannuations, Nis.» «Nis?» «In England, everybody paying. Is law.» «And this one – TR. What is this?» «This is mean trenning ret. You no skill you must hewa trenning.» «Trenning? What is it?» «Trenning is learn. You*

must learn how to do this job.» «This job every idiot can do. How I am learn?» «I teach, you learn. I teach you to put chicken on tray.» [7].

Реалізуючи настанову «навчання», комунікант, який перебрав на себе роль «вчителя» вимушений вдаватися до трансляції смислів через стереотипичні висловлення, щоб продемонструвати свою обізнаність, підвищивши тим самим власний авторитет в рамках актуального ситуативного контексту:

6) About halfway along the first leg, Andriy and Emanuel come across the Bulgarian lad who sold Andriy the fish. He introduces his two friends, who are Romanian and Moldovan. «Usually two or three of us here,» says the Bulgarian. «Next few metres is Baltics. Fish fryers. Up there» – he points for Andriy's benefit – «Ukrainians and Byelorussians. Beetroot-eaters. Over there» – he points for Emanuel's benefit – «we even have Africa. God knows what they eat. Down that end are Balkans-Serbs, Croats, Albanians. Best steer clear of those. Too much fighting». «And Angliski fishermen?» The Bulgarian lad points at the end of the pier. «That's where all Angliskis go. Right up to end. Past Balkans. You can tell which is Angliski. Every one wears woollen hat. Even women. Pulled down over ears. Even in summer. Very good at fishing». [7].

Болгарин, розповідаючи про місцезнаходження під час рибальства представників різних культур українцеві та африканцю, вдається до їх характеристики. По суті, характеристики, які дає «вчитель»-джерело нової інформації, представляють собою екзостереотипи щодо поведінки представників тих чи інших культур: «*Baltics – Fish fryers; Ukrainians and Byelorussians – Beetroot-eaters; Africa – God knows what they eat; Balkans-Serbs, Croats, Albanians. – Best steer clear of those. Too much fighting; Angliski. Every one wears woollen hat.*»

З точки зору активності позиції іншого учасника комунікативного процесу при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі, який отримує нове знання – активності позиції «учня», можна виділити такі актуальні фактори, що впливають як на формування актуального ситуативного контексту, так і на смислотворення та смисловираження взагалі: а) погодження із новою інформацією – за умови вдалої інтерналізації трансльованого смислу в актуальному ситуативному контексті, при відповідному комунікативному досвіді «учня», необхідному ступені адаптованості до міжкультурного спілкування – відповідній стадії розвитку полікультурної дискурсивної особистості (7); б) непогодження та відхід (8) – при збої в інтерналізації трансльованого смислу, чи, замість відходу можливе в) непогодження та конфронтація (9).

7) «Oh, by the way, sir. You were asking why so many Russians use the word "convenient".» <...> «The word they're thinking of is "udobno"». It means convenient but it also means proper, which must be a bit confusing sometimes. I mean it's one thing not to be convenient. It's another not to be proper.» «It is indeed», Barley agreed after long thought while he sipped his Scotch. [9].

8) *While Katya spread out the picnic, she explained the mystical importance of lapta to the development of Western culture. «Matvey assures me it is the origin of American baseball and your English cricket. He believes it was introduced to you by Russian immigrants. I am sure he also believes that it was invented by Peter the Great.» «If it's true, it's the death of the Empire,» said Barley gravely [9].*

9) *«You know why I came tonight?» Andrey asked. «Tell me.» <...> «In order to wear my fine clothes for you. We Russians know each other's tricks too well, We need your Western mirror. You come here, you depart again with our best images reflected in you and we feel noble. If you have published my first novel, it is only logical that you publish my second.» «Not if the first one didn't make any money, it isn't, Andrey,» said Barley with rare firmness. [9].*

Непогодження може також бути викликаним неможливістю інтерналізувати смисл через банальне нерозуміння, незнання культурних реалій, звичаїв, традицій. Продуцент-вчитель, зважаючи на маркери нерозуміння реципієнта, в залежності від власних цілей, може послуговуватись як власним авторитетом (10), так і вдаватись до авторитарного стилю (11):

10) *We went over toward Rinaldi and Miss Ferguson. «You love Italy?» Rinaldi asked Miss Ferguson in English. «Quite well.» «No understand,» Rinaldi shook his head. «Abbastanza bene,» I translated. He shook his head. «That is not good. You love England?» «Not too well. I'm Scotch, you see.» Rinaldi looked at me blankly. «She's Scotch, so she loves Scotland better than England,» I said in Italian. «But Scotland is England.» I translated this for Miss Ferguson. «Pas encore,» said Miss Ferguson. [10, p. 8-9].*

Через низький рівень адаптованості до міжкультурного діалогу італієць вимушений спілкуватись із представницею шотландської культури здебільшого через перекладача-американця. У даному випадку саме перекладач, на наш погляд, частково перебирає на себе роль «вчителя» і робить це в авторитетній манері, що дозволяє італійцеві належним чином інтерналізувати трансльовані смисли, зважаючи на особливість ситуації залицання.

11) *He spoke slowly and very loudly, as though I was deaf as well as stupid, waving his hands about. «NO GOOD. NO BLOODY GOOD. YOU'VE GOT TO PICK FASTER. ALL FILL UP. FULL. FULL.» He swept his arms wide, as if to embrace all his pathetic punnets. «DO YOU UNDERSTAND?» No, I didn't understand – the shouting was flustering me. <...> «OH! FORGET IT!» He slammed my tray onto the pallet, dismissing me with both his hands in a way that was quite uncivilised. I could feel tears pricking at the back of my eyes, but I certainly wasn't going to let him see that [7].*

Авторитарна стилістика подання «нового» з боку «вчителя», виражена як вербальною (NO GOOD. NO BLOODY GOOD. YOU'VE GOT TO PICK FASTER. ALL FILL UP. FULL. FULL), так і невербальною

(кінесичні НБК – «*He swept his arms wide, as if to embrace all his pathetic punnets*»; «*slammed my tray onto the pallet, dismissing me with both his hands in a way that was quite uncivilised*»; просодія – «*the shouting*») складовою з боку продуцента призводить до того, що реципієнт перестає інтерналізувати трансльовані смисли з огляду на умови актуального ситуативного контексту. Такий авторитарний стиль, як бачимо, не виявляється продуктивним.

Отже, в рамках реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі доцільно вести мову про наявність двох сторін учасників комунікативного процесу – «вчителя»-джерела нових знань, нової інформації, та «учня»-реципієнта «нового». Під час формування актуального ситуативного контексту зокрема і разом із тим реалізації процесів смислотворення та смисловираження, комунікант, який перебрав на себе роль «вчителя», може як послуговуватись власним авторитетом, так і вдаватись до авторитарного стилю подачі «нового» в рамках міжкультурного діалогу у стереотипічних комунікативних ситуаціях. Активна включеність «учня» у комунікативний процес зумовлює вибудову відносин між ним та «вчителем», статус якого може як визнаватись, так і нівелюватись, а нова інформація – прийматись або ж відкидатись, через незгоду чи нерозуміння. Це свідчить відповідно про вдалу інтерналізацію трансльованих смислів в рамках актуального ситуативного контексту, чи, навпаки, неузгодженість актуального смислу із власним комунікативним досвідом, а відтак – відторгнення, або ж нездатність інтерналізувати смисл через лакуни у власному комунікативному досвіді.

Перспективним видається подальше визначення особливостей функціонування систем смислотворення та смисловираження під час мовленнєвої адаптації у міжкультурному середовищі при симетричному та асиметричному спілкуванні.

Список використаної літератури

1. **Kecskes I.** Lexical merging, conceptual blending and cultural crossing / I. Kecskes // *Intercultural Pragmatics*, 2004. – №1 (1) – P. 1 – 21.
2. **Kecskes I.** Situation-Bound Utterances in L1 and L2 / I. Kecskes. – Berlin/NY. : Mouton de Gruyter, 2003. – 228 p.
3. **Kecskes I.** The state of L1 knowledge in foreign language learners / I. Kecskes // *WORD*, 1998. – №49(3) – P. 321 – 340.
4. **Kecskes I.** Foreign Language and Mother Tongue / I. Kecskes, T. Papp – Mahwah : Lawrence Erlbaum., 2000. – 176 p.
5. **Бусел В. Т.** Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
6. **Maibaum R.** From Russia with Love [Електронний ресурс] / R. Maibaum. – Режим доступу : www.universalexports.net/scripts/frwl.pdf.
7. **Lewycka M.** Two Caravans [Електронний ресурс] / M. Lewycka. – Режим доступу : <http://www.e-reading.org.ua/book.php?book=143198>.
8. **Orwell G.** Down and Out in Paris and London [Електронний ресурс] / J. Orwell. – Режим доступу :

<http://www.uztranslations.com>. 9. Le Carre J. The Russia House [Електронний ресурс] / J. Le Carre. – Режим доступу : <http://tululu.ru/read8778/>. 10. Hemingway E. Farewell to Arms. [Електронний ресурс] / E. Hemingway – Режим доступу : <http://englishtips.org>.

Котов М. В. Конструювання смислу при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі

У статті розглядаються особливості функціонування систем смислотворення та смисловираження при реалізації настанови «навчання» під час мовленнєвої адаптації дискурсивної особистості у міжкультурному дискурсі. Встановлено, що при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі комуніканти можуть перебирати на себе соціальні ролі відповідно «вчителя» і «учня», що, в свою чергу, визначає особливості смислотворення та смисловираження при спробі передати нове знання (вибудувати й виразити смисл) та засвоїти або відторгнути його.

Ключові слова: полікультурна дискурсивна особистість, міжкультурний дискурс, смислотворення, смисловираження, динамічна модель значення.

Котов М. В. Конструирование смысла при реализации установки «обучение» в межкультурном дискурсе

В статье рассматриваются особенности функционирования систем смыслообразования и смысловыражения при реализации установки «обучение» при речевой адаптации дискурсивной личности в межкультурном дискурсе. Реализуя установку «обучение» коммуниканты перенимают социальные роли соответственно «учителя» и «ученика», что, в свою очередь, определяет особенности смыслообразования и смысловыражения при попытке передать новое знание, усвоить или отторгнуть его.

Ключевые слова: поликультурная дискурсивная личность, межкультурный дискурс, смыслообразование, смысловыражение, динамическая модель значения.

Kotov M. V. Meaning Construction when Realising «Knowledge Discovery» Guideline in Intercultural Discourse

The article discusses the specificity of functioning of meaning construction and meaning expression systems when realising «knowledge discovery» guideline during discursive personality's speech adaptation within the framework of intercultural discourse. We argue that within the process of realisation of the abovementioned guideline communicants acquire social roles of correspondingly a «teacher» and a «pupil». These roles determine the functioning of the meaning construction and meaning expression systems when trying to transmit, assimilate or reject any new knowledge. A communicant, having acquired the social role of a «teacher», uses authority or

authoritativeness to transmit new knowledge. A «pupil's» active participation in the process of communication manifests itself through accepting or rejecting a «teacher's» status, sharing or rejecting new knowledge. The latter happens due to disagreement or failure to understand. Depending on the level of adaptation of both communicants, transmission takes place with the help of non-verbal or both verbal and non-verbal codes. Interpretation in the case takes place with regard to the actual situational context on the basis of previous communicative experience.

Key words: polycultural discursive personality, intercultural discourse, meaning construction, meaning expression, dynamic model of meaning.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., доц. Солощук Л. В.

УДК 811.111+81'38

І. А. Редька

ФУНКЦІЇ СЛОВЕСНОЇ СИНЕСТЕЗІЇ У РІЗНИХ ТИПАХ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ

Явище синестезії (гр. *συναίσθησις* – «одночасне відчуття») цікавить учених із прадавніх часів. І хоча сам термін «синестезія» з'являється лише у XIX столітті [1, с. 17; 2], над поясненням природи міжмодальної взаємодії працювали вчені-філософи ще в античні часи і протягом подальших епох науковці не залишали поза увагою цей феномен. Так, наразі досліджується нейрофізіологічна природа синестезії (В. Рамачандран, Р. Сайтович, Е. Хуббард), художнє призначення синестезійних образів (Б. М. Галлєєв, Л. П. Прокоф'єва), лінгвокогнітивні механізми створення синестезії (І. А. Редька). Втім недостатньо висвітленим залишається функціональний бік типологічних різновидів словесної синестезії у різних типах дискурсу. Тож завданням цієї статті є з'ясування основних функцій різновидів словесної синестезії у дискурсивному просторі.

Непоетична словесна синестезія є засобом первинної номінації, що виражає усвідомлену взаємодію різнорідних образів відчуття людини. Такий різновид словесної синестезії зафіксований в автобіографічному есе американської поетеси XX ст. Елізабет Бішоп «Primer Class» [10, с. 3]: «*Every time I see long columns of numbers, handwritten in a certain way, a strange sensation or shudder, partly aesthetic, partly painful, goes through my diaphragm*». Ці рядки ілюструють супроводження зорового образу *long columns of numbers* специфічним внутрішнім відчуттям у ділянці діафрагми авторки *painful sensation or shudder [in her] diaphragm*.